

ROZSTANIA • OBITUARIES

DOC. DR HAB. ALINA HEJNOWICZ
– IN MEMORIAM

Assistant Professor Alina Hejnowicz
– In memoriam

Ryc. 1. Doc. dr hab. Alina Hejnowicz – rok 2006 (fot. M. Guzicka).

Fig. 1. Professor Alina Hejnowicz – 2006 (phot. M. Guzicka).

Dnia 29 października 2010 roku, po długiej chorobie zmarła śp. doc. dr hab. Alina Hejnowicz, emerytowany pracownik naukowy Instytutu Dendrologii Polskiej Akademii Nauk w Kórniku, znakomita znawczyni anatomii drzew.

Doc. Alina Hejnowicz, z domu Ostaszewska, urodziła się 6 sierpnia 1926 roku w Głębokiem, na północnej Wileńszczyźnie (obecnie miasto to leży na Białorusi). Należała do pokolenia Kresowian, którzy przeżyli prawdziwą gehennę kolejnych okupacji: najpierw sowieckiej w latach 1939–1941, potem niemieckiej w latach 1941–1945 i znów sowieckiej, zakończonyj ekspatriacją.

Naukę w szkole średniej rozpoczęła w 1938 roku. Po wybuchu wojny i zagarnięciu Wileńszczyzny przez wojska sowieckie, została wraz z matką i rodzeństwem wysiedlona w 1942 roku do Podbrodzia (obecnie na Litwie), gdzie pracowała fizycznie w fabryce marmolady. Przerwaną edukację gimnazjalną uzupełniała na tajnych kompletach. Jej ojciec, aresztowany przez Rosjan podczas ich wycofywania się w 1941 roku, zaginął bez wieści.

W lipcu 1945 roku wraz z rodziną wyjechała z Wileńszczyzny i osiedliła się w Sopocie. Otrzymała pracę w Kuratorium Okręgu Szkolnego Gdańskiego, a równocześnie podjęła naukę w liceum ogólnokształcącym.

Po uzyskaniu matury w 1946 roku podjęła studia na Uniwersytecie Toruńskim na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym. Po roku przeniosła się na Wydział Przyrodniczy Uniwersytetu Wrocławskiego. Jeszcze w trakcie studiów, w 1949 roku, została zatrudniona w charakterze zastępcy asystenta w Zakładzie Anatomii i Cytologii Roślin, kierowanym przez prof. Henryka Teleżyńskiego, gdzie pracowała nad metodologią badań struktury merystemów wierzchołkowych korzeni. W czerwcu 1952 roku uzyskała stopień magistra filozofii w zakresie botaniki na podstawie pracy magisterskiej pt. „Budowa wierzchołka korzenia u *Allium fistulosum*”, wykonanej pod opieką prof. H. Teleżyńskiego, którego zawsze uważała za swojego mistrza. W zakładzie Profesora pracowała jako starszy asystent do końca lipca 1955 roku. W czasie swojej pracy na Uniwersytecie Wrocławskim dwukrotnie została wyróżniona nagrodą rektorską za osiągnięcia naukowe.

Z bardzo dobrą opinią prof. H. Teleżyńskiego trafiła od 1 sierpnia 1955 roku do ówczesnego Zakładu Dendrologii i Pomologii Polskiej Akademii Nauk w Kórniku, gdzie stworzyła od podstaw jedyną wówczas w Polsce pracownię zajmującą się kompleksowo zagadnieniami z zakresu anatomii rozwojowej drewna. W tym okresie zajmowała się badaniami zmienności elementów strukturalnych drewna, w szczególności zmiennością długości włókien i członów naczyń oraz zależnością między długością tych elementów

Ryc. 2. Grupa studentów – asystentów w Zakładzie Anatomii i Cytologii Roślin Uniwersytetu Wrocławskiego (przełom lat 40. i 50. XX w.). Pierwsza z lewej – Alina Ostaszewska (później Hejnowicz), w środku siedzi prof. Henryk Teleżyński, pierwszy z prawej u góry – Zygmunt Hejnowicz (fot. archiwum).

Fig. 2. Students and assistants of the Department of Plant Anatomy and Cytology of Wrocław University on the turn of the forties of the 20 century. First row from the left: first – Alina Ostaszewska (married Hejnowicz), fourth – prof. Henryk Teleżyński. Second row from the right – Zygmunt Hejnowicz (phot. archive).

a wiekiem względnym kambium. Prowadziła także badania sezonowej zmienności struktury wierzchołka pędu u gatunków z rodziny *Cupressaceae*, co pozwoliło wyjaśnić naturę form *variegata*. Ponadto zajmowała się intensywnie problematyką zmienności mikroskopowej struktury drewna niektórych gatunków drzewiastych, stosując opracowaną przez siebie metodę maceracji tkanek, która pozwalała prawie całkowicie uniknąć ich uszkodzenia. W następnych latach doc. Alina Hejnowicz uczestniczyła w badaniach nad udziałem regulatorów wzrostu w tworzeniu elementów drewna sosny zwyczajnej, a także zajęła się zagadnieniami morfogenezy tkanek merystematycznych drzew, głównie merystemu wierzchołkowego pędów.

W roku 1964 uzyskała stopień doktora nauk przyrodniczych na Uniwersytecie Warszawskim na podstawie rozprawy pt. „Badania anatomiczne

nad drewnem modrzewia polskiego”, której promotorem był prof. H. Teleżyński. W rozprawie zawarła wyniki swych badań nad zmiennością 32 cech drewna pnia i korzenia *Larix polonica*. Dla każdej z cech ustaliła charakter zmienności w trzech podstawowych kierunkach: wzdłuż promienia (od osi organu na zewnątrz, analizując kolejne pierścienie roczne), wzdłuż pnia lub korzenia (w obrębie tego samego pierścienia rocznego) oraz wewnątrz pierścienia, analizując różnice między drewnem wczesnym i późnym. Opracowana metoda analizy wewnątrzsobniczej zmienności cech strukturalnych drewna (metoda kartograficzna), pozwoliła na opisanie kierunku zmian poszczególnych cech i przewidywanie charakteru zmienności danej cechy w drzewie w następnych latach jego życia.

Oprócz zastosowania zaawansowanych metod statystycznych do analizy wyników, doc.

Alina Hejnowicz opracowała także specjalną, negatywową metodę mikrofotografii. Badania te pozwoliły wyróżnić cechy stałe drewna, o kluczowym znaczeniu diagnostycznym, a ich efektem było uzyskanie obrazu struktury drewna będącej funkcją odległości od rdzenia, odległości od podstawy pnia i korzenia oraz sezonowej zmiany warunków zewnętrznych.

Z dniem 1 października 1965 roku została zatrudniona na stanowisku adiunkta w ówczesnym Zakładzie Dendrologii i Arboretum Kórnickim PAN, najpierw na okres trzyletni, a następnie – od 1 października 1968 roku na czas nieokreślony, pełniąc obowiązki kierownika Pracowni Anatomii i Cytologii. Po reorganizacji struktury Zakładu Dendrologii i Arboretum PAN w roku 1971 pracownia ta weszła w skład Pracowni Fizjologicznej, a później Zakładu Fizjologii, kierowanego przez prof. dr. hab. Mirosława Tomaszewskiego.

Po doktoracie kontynuowała badania anatomo-

miczne nad drewnem różnych gatunków drzew (świerka, daglezi, sosny, limby, metasekwoi, topoli i robinii). Jednym z najbardziej znanych osiągnięć naukowych doc. Aliny Hejnowicz z tego okresu stała się opracowana przez nią oryginalna metoda rozróżniania drewna modrzewia i świerka, która okazała się niezwykle przydatną w archeologii i paleobotanice.

W latach 70. XX wieku podjęła badania nad rozwojem i strukturą merystemów wierzchołkowych pędów sosny zwyczajnej oraz nad wpływem regulatorów wzrostu z grupy gibberelin na aktywność mitotyczną komórek merystematycznych. Wyniki tych badań rzuciły nowe światło na mechanizmy działania gibberelin w procesie morfogenezy komórek merystematycznych pędów drzew i przyniosły ich Autorce międzynarodowe uznanie.

Na podstawie rozprawy habilitacyjnej pt. „Budowa i rozwój wegetatywnych pąków sosny zwyczajnej”, dnia 19 grudnia 1983, roku Rada

Ryc. 3. Zjazd Polskiego Towarzystwa Botanicznego w Białowieży – rok 1974. Pierwsza z prawej – Alina Hejnowicz, obok niej – Hanna Strauss (fot. archiwum).

Fig. 3. Meeting of the Polish Botanical Society in Białowieża – 1974. Sitting from the right: Alina Hejnowicz, Hanna Strauss (phot. archive).

Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu nadała dr Alinie Hejnowicz stopień doktora habilitowanego nauk przyrodniczych w zakresie botaniki.

Po dwóch latach, w dniu 1 stycznia 1986 roku, dr hab. Alina Hejnowicz została powołana na stanowisko docenta i przeszła wraz z kierowaną przez siebie Pracownią do Zakładu Genetyki Drzew, kierowanego przez prof. dr hab. Macieja Giertycha. Pozostawała w tym Zakładzie nie tylko do przejścia na emeryturę w 1992 roku, ale i przez następne 6 lat, do końca 1998 roku, w wymiarze 1/4 etatu. Od 1996 roku przekazywała swą wiedzę i bogate doświadczenie następczyni dr Marzennie Guzickiej, wprowadzając ją w tajniki anatomii, cytologii i histologii roślin drzewiastych.

Długa jest lista osób i instytucji krajowych i zagranicznych, które zwracały się do doc. A. Hejnowicz z prośbą o konsultacje i ekspertyzy w zakresie anatomii, cytologii i histologii drzew leśnych. Uczestniczyła w wielu krajowych i zagranicznych zjazdach i kongresach botanicznych, była także zapraszana do wygłoszenia wykładów w kraju i za granicą. Nie wszystkie te zaproszenia mogły zostać zrealizowane, a ówczesna sytuacja geopolityczna ograniczyła je do wyjazdów do byłej NRD i byłego ZSRR (szczególnie intensywne kontakty naukowe utrzymywała z Instytutem Botaniki im. Komarowa w Petersburgu

– wówczas Leningradzie). Nie będąc już etatowym pracownikiem, nie odmawiała konsultacji i porady fachowej zarówno kolegom z Instytutu Dendrologii, jak i innych placówek naukowych. Swą głęboką i wszechstronną wiedzę wykorzystwała także znakomicie opracowując rozdziały dotyczące anatomii, kariologii i embriologii drzew dla większości tomów serii wydawniczej Instytutu Dendrologii PAN „Nasze drzewa leśne”.

Doc. Alina Hejnowicz była członkiem Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Związku Nauczycielstwa Polskiego oraz Polskiego Czerwonego Krzyża. Za swoje osiągnięcia naukowe została odznaczona Medalem X-lecia PRL (1955), Złotym Krzyżem Zasługi (1975) oraz Medalem 30-lecia PAN.

Całe życie czuła się kresowianką. Utracone Kresy, a szczególnie ukochane rodzinne Głębokie, zawsze były Jej „kraią szczęśliwą”. Była silną osobowością o zdecydowanych poglądach, osobą głęboko wierzącą, dzielnie znoszącą trudy życia. Zostawiła po sobie piękną pamięć człowieka dobrego i szlachetnego, zawsze chętnego do udzielenia życzliwej rady oraz wszechstronnej i konkretnej pomocy wszystkim, którzy Ją o to prosili.

Swym dobrym życiem i pracą naukową doc. dr hab. Alina Hejnowicz na trwale wpisała się w historię Instytutu Dendrologii PAN w Kórniku i polskiej botaniki.

Władysław CHAŁUPKA,
Marzenna GUZICKA

Ryc. 4. Alina Hejnowicz w swoim laboratorium – rok 1979 (fot. K. Jakusz).

Fig. 4. Professor Alina Hejnowicz in her lab – 1979 (phot. K. Jakusz).

LISTA PUBLIKACJI

- HEJNOWICZ A., HEJNOWICZ Z. 1956. Badania anatomiczne nad drewnem topoli. *Arboretum Kórnickie* 2: 195–218.
- HEJNOWICZ A., HEJNOWICZ Z. 1957. Natura niektórych form *variegatae* w rodzinie *Cupressaceae*. *Acta Soc. Bot. Poloniae* 26(2): 647–655.
- HEJNOWICZ A., HEJNOWICZ Z. 1958. Variations of length of vessel members and fibres in the trunk of *Populus tremula* L. *Acta Soc. Bot. Poloniae* 27(1): 131–218.
- HEJNOWICZ A., HEJNOWICZ Z. 1959. Variation of length of

- vessel members and fibres in the trunk of *Robinia pseudo-acacia*. *Acta Soc. Bot. Poloniae* **28**(3): 453–460.
- HEJNOWICZ A. 1964. Badania anatomiczne drewna modrzewia polskiego (*Larix polonica* Racib.). *Arboretum Kórnickie* **9**: 97–174.
- HEJNOWICZ A. 1967. Próba odróżnienia drewna modrzewia i świerka na podstawie ich mikroskopowej struktury. W: S. BIAŁOBOK (red.), Materiały Konferencji poświęconej badaniom nad świerkiem pospolitym w Polsce. Zakład Dendrologii i Arboretum Kórnickie PAN, Kórnik, s. 105–108.
- HEJNOWICZ A. 1967. Sprawozdanie z II Węgierskiego Sympozjum z Anatomii Roślin. *Kosmos A* **16**(2): 234–236.
- HEJNOWICZ A. 1968. A comparative study on the anatomical characters of wood of *Picea abies* Karst. and of *Larix polonica* Racib. *Arboretum Kórnickie* **13**: 156–165.
- HEJNOWICZ A. 1969. Badania nad zmiennością cech anatomicznych drewna *Picea abies* (L.) Karst. *Arboretum Kórnickie* **14**: 89–132.
- HEJNOWICZ A., TOMASZEWSKI M. 1969. Growth regulators and wood formation in *Pinus sylvestris*. *Physiologia Plantarum* **22**: 984–992.
- HEJNOWICZ A. 1970. Anatomia, cytologia i embriologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Sosna zwyczajna – *Pinus sylvestris* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 1. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 124–151.
- HEJNOWICZ A. 1970. Badania anatomiczne nad zrastaniem się szczepów limby (*Pinus cembra* L.) i szczepów modrzewia europejskiego (*Larix decidua* Mill.). *Arboretum Kórnickie* **15**: 165–196.
- HEJNOWICZ A., TOMASZEWSKI M. 1970. Regulatory uczestniczące w procesie wytwarzania drewna u sosny zwyczajnej. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Biologia* **13**(23): 31.
- HEJNOWICZ A. 1971. Anatomia, cytologia i embriologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Limba – *Pinus cembra* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 2. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 69–76.
- HEJNOWICZ A. 1971. Anatomical studies on the wood of *Pseudotsuga menziesii* (Mirb.) Franco. *Arboretum Kórnickie* **16**: 169–197.
- HEJNOWICZ A. 1973. Anatomia, embriologia i kariologia topoli. W: S. BIAŁOBOK (red.), Topole – *Populus* L., Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 12. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 145–183.
- HEJNOWICZ A. 1973. Anatomical studies on the development of *Metasequoia glyptostroboides* Hu et Cheng wood. *Acta Soc. Bot. Poloniae* **42**: 473–491.
- HEJNOWICZ A. 1975. Anatomia, embriologia i kariologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Cis pospolity – *Taxus baccata* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 3. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 39–65.
- HEJNOWICZ A. 1975. Anatomy, cytology, and embryology. W: S. BIAŁOBOK (ed.), Scots pine – *Pinus sylvestris* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 1. Translated from Polish for the U. S. Department of Agriculture and the National Science Foundation, Washington, D.C. by the Foreign Scientific Publications Department of the National Center for Scientific, Technical and Economic Information, Warsaw, Poland, s. 114–136.
- HEJNOWICZ A. 1977. Anatomia i kariologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Świerk pospolity – *Picea abies* (L.) Karst. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 5. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 97–130.
- HEJNOWICZ A. 1978. Anatomy, embryology, and karyology. W: S. BIAŁOBOK (ed.), The Yew – *Taxus baccata* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 3. Translated from Polish for the U. S. Department of Agriculture and the National Science Foundation, Washington, D.C. by the Foreign Scientific Publications Department of the National Center for Scientific, Technical and Economic Information, Warsaw, Poland, s. 33–54.
- HEJNOWICZ A. 1979. Tannin vacuoles and starch in the development of Scots pine (*Pinus sylvestris*) vegetative buds. *Acta Soc. Bot. Poloniae* **48**(2): 195–203.
- HEJNOWICZ A. 1980. Anatomia, embriologia i kariologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Olsze – *Alnus* Mill. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 8. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 73–97.
- HEJNOWICZ A. 1986. Anatomia i kariologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Modrzewie – *Larix* Mill. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 6. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 109–137.
- HEJNOWICZ A. 1986. Skrobia w rozwoju megagametofitu i embriogenezie sosny zwyczajnej (*Pinus sylvestris* L.). W: Streszczenia referatów III Konferencji Embriologów Roślin, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 18.
- HEJNOWICZ A. 1987. Changes in the development of apical meristem of *Pinus sylvestris* in response to gibberellins application. *Forest Ecology Management* **19**: 99–106.
- HEJNOWICZ A. 1988. Seasonal changes in the development of the shoot apex of *Picea abies* Karst. W: Abstracts of 2nd Symposium on Botany Integrated Ecology in Defense of the Nature, La Habana, Cuba, 14–17 June 1988, s. E 17–1983.
- HEJNOWICZ A. 1990. Anatomia, embriologia i kariologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Buk – *Fagus sylvatica* L.

Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 10. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 75–96.

HEJNOWICZ A. 1990. Anatomia, embriologia i kariologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Dzikie drzewa owocowe – czereśnia ptasia *Cerasus avium* (L.) Moench, jabłoni płonka *Malus sylvestris* (L.) Miller, grusza dzika *Pyrus communis* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 18. Agencja Arkadia, Poznań, s. 97–143.

HEJNOWICZ A. 1990. Anatomia, embriologia i kariologia. W: S. BIAŁOBOK (red.), Wierzby – *Salix alba* L., *Salix fragilis* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 13. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 35–59.

HEJNOWICZ A. 1991. Kambium i wtórny ksylem. Kora włośna. W: S. BIAŁOBOK (red.), Lipy – *Tilia cordata* Mill., *Tilia platyphyllos* Scop. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 15. Wydawnictwo Arkadia, Poznań, s. 67–72.

HEJNOWICZ A. 1993. Anatomia i embriologia W: S. BIAŁOBOK, A., BORATYŃSKI, W. BUGAŁA (red.), Biologia sosny zwyczajnej. Sorus, Poznań – Kórnik, s. 71–87 + tablice.

HEJNOWICZ A. 1993. Anatomia i embriologia. W: W. BUGAŁA (red.), Grab zwyczajny – *Carpinus betulus* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 9. Sorus, Poznań – Kórnik, s. 51–59.

HEJNOWICZ A. 1995. Anatomia i embriologia. W: W. BUGAŁA (red.), Jesion wyniosły – *Fraxinus excelsior* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 17. Sorus, Poznań – Kórnik, s. 55–65.

HEJNOWICZ A., OBARSKA E. 1995. Structure and development of vegetative buds, from the lower crown of *Picea abies*. *Annals of Forest Science* 52: 433–447.

HEJNOWICZ A. 1998. Anatomia, embriologia i kariologia. W: A. BORATYŃSKI, W. BUGAŁA (red.), Biologia świerka pospolitego. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 91–104.

HEJNOWICZ A. 1999. Anatomia, embriologia i kariologia. W: W. BUGAŁA (red.), Klony – *Acer campestre* L., *Acer platanooides* L., *Acer pseudoplatanus* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 16. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 75–93.

GUZICKA M., HEJNOWICZ A. 2006. Anatomia i embriologia. W: W. BUGAŁA (red.), Dęby – *Quercus* L. Nasze Drzewa Leśne, Monografie popularnonaukowe, 11. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań – Kórnik, s. 147–164.

HEJNOWICZ A. 2007. Anatomy, embryology, and karyology. Bud structure and shoot development. W: M. G. TJO-ELKER, A. BORATYŃSKI, W. BUGAŁA (eds.), Biology and ecology of Norway Spruce. Forestry Sciences, 78. Springer, Dordrecht, s. 49–70.

**WSPOMNIENIE O PROFESORZE
STANISŁAWIE LISOWSKIM – WYBITNYM
GEOBOTANIKU I TAKSONOMIE,
SZCZEGÓLNIIE ZASŁUŻONYM
W POZNANIU SZATY ROŚLINNEJ
TROPIKÓW AFRYKI (1924–2002)**

**Obituary for Professor Stanisław Lisowski
– eminency geobotanist and taxonomist,
particularly meritorious for plant cover
of tropical Africa (1924–2002)**

Stanisław Lisowski urodził się 11 lutego 1924 roku w Wilnie. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Rakowie koło Mińska, po ukończeniu której wyjechał do Łodzi. Tam pracował jako robotnik w Widzewskiej Manufakturze. W 1940 roku został wysiedlony do Nowego Sącza, po czym wywieziony do pracy przymusowej najpierw do Gorzowa (Landsberg), a potem do Berlina, gdzie był robotnikiem fabrycznym w firmie Meierei C. Bolle.

W 1943 roku za próby przedostania się do Polski został zesłany do obozu koncentracyjnego w Schirmeck (Alzacja), gdzie spędził dwa lata. Po zakończeniu II wojny światowej przebywał początkowo w obozie dla Polaków w Chalon-sur-Saone, a od lipca do września tegoż roku pracował w kopalni rudy żelaznej w Boliny. Jednocześnie rozpoczął naukę w gimnazjum i liceum w Schwenningen.

Po powrocie do kraju kontynuował naukę w Liceum Pedagogicznym w Sulechowie, gdzie w 1948 roku otrzymał świadectwo dojrzałości. W 1948 roku rozpoczął też studia biologiczne na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego. Ukończył je przed terminem w 1952 roku, uzyskując tytuł magistra filozofii w zakresie botaniki na podstawie pracy magisterskiej pt. „Wpływ substancji grzybo- i owadobójczych na plazmę łuski cebuli (*Allium cepa*) i skórki owocu *Symphoricarpos racemosus*”, wykonaną pod kierunkiem prof. Jerzego Czosnowskiego. W 1951 roku, będąc jeszcze na IV roku studiów, podjął pracę zawodową w Zakładzie Botaniki ówczesnej Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu. Tam też, po ukończeniu studiów, znalazł zatrudnienie jako

aspirant (1952–1955), a w 1956 roku przeniósł się do Zakładu Systematyki i Geografii Roślin UAM w Poznaniu (Ryc. 1, 2).

Przez kilka lat początkowej aktywności naukowej zajmował się intensywnie i z wielkim powodzeniem badaniem mszaków. W tej niełatwej specjalizacji bardzo szybko posiadał wysokie kwalifikacje. Już wówczas mierzył się z trudnymi zadaniami. Dowodzą tego prace na stopnie naukowe wykonane w kraju, jak i późniejsze etapy drogi naukowej. Wystarczy tylko zauważyć, że na pierwszy poligon eksploacyjny wybrał prawie zupełnie nieznaną pod tym względem fragment Bieszczadów położony w Polsce. Zgromadzone w trakcie tych badań interesujące materiały stały się osnową otwarcia przewodu doktorskiego, a jego zwieńczeniem stopień doktora nauk przyrodniczych, nadany

w 1958 roku przez Radę Naukową Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Praca doktorska, zatytułowana „Mchy Bieszczadów Zachodnich”, wykonana została pod kierunkiem profesora Zygmunta Czubińskiego.

Fascynacja światem mchów stała się motorem napędowym kolejnych projektów, przyczyniając się przede wszystkim do rozszerzenia badań o dalsze pasma górskie (Gorce, Tatry), a także o regiony Polski niżowej (Roztocze, Pojezierze Pomorskie, Wyspa Wolin i Wielkopolska). Z badań tatrzańskich narodziła się geobotaniczna monografia „Charakterystyka bryologiczna wysokogórskich zespołów murawowych Tatr Zachodnich”. Stała się ona podstawą habilitacji, przeprowadzonej również na tymże Wydziale, zakończonej w 1966 roku nadaniem stopnia naukowego

Ryc. 1. Przed wyjazdem terenowym na Mierzeję Łebską (przed 1960 r.). Stoją (od lewej): Florian Celiński, Zygmunt Czubiński, Hanna Piotrowska, Šmarda (Brno), kierowca; siedzą (od lewej): Stanisław Lisowski, Urszula Kierska, pomocnik kierowcy (ze zbiorów Teresy Lisowskiej).

Fig. 1. A field trip to Mierzeja Łebska (before 1960). Standing (left to right): Florian Celiński, Zygmunt Czubiński, Hanna Piotrowska, Šmarda (Brno), the driver; sitting (left to right): Stanisław Lisowski, Urszula Kierska, assistant driver (from the archive of Teresa Lisowska).

Ryc. 2. W czasie badań terenowych (przed 1960 r.). Od lewej: Zygmunt Tobolewski, Stanisław Lisowski, Jerzy Szweykowski, NN, leśniczy (ze zbiorów Teresy Lisowskiej).

Fig. 2. During field studies (left to right): Zygmunt Tobolewski, Stanisław Lisowski, Jerzy Szweykowski, unidentified person, forester (from the archive of Teresa Lisowska).

doktora habilitowanego w zakresie botaniki ze szczególnym uwzględnieniem systematyki roślin, a rok później powołaniem na stanowisko docenta. Karierę akademicką wieńczy uzyskane tytuły naukowe – profesora nadzwyczajnego w roku 1979 i profesora zwyczajnego w roku 1989.

Prof. S. Lisowski poza monografiami i artykułami ma znaczący udział w rozwoju briologii, polegający na stworzeniu i upowszechnieniu eksykatowej serii „Bryotheca Polonica”. W okresie 10 lat (1956–1966) ukazały się 72 fascykule tego wydawnictwa (numerowane od I do LXXII), z których aż 66 jest Jego autorstwa. Dwukrotny pobyt w środkowej Azji (Tienszan) również zaowocował wydaniem 5 fascykulów „Musci Asiae Mediae”.

Drugi etap aktywności, naukowo bardzo płodny, ściśle wiąże się z kilkunastoletnim pobytem w Afryce, w zwrotnikowej strefie zachodnich i środkowych rejonów tego kontynentu. Afrykański okres rozpoczyna się w 1961 roku wyjazdem do Gwinei, a następnie kilkakrotnie do Kamerunu, Konga, Ugandy, Czadu, Zairu, i z przerwami trwa do 1985 roku (Ryc. 3, 4, 5, 6). Prof. Lisowski pracował tam w szkolnictwie, a także jako konsultant i ekspert dwóch agend Organizacji Narodów Zjednoczonych – FAO i UNESCO oraz innych organizacji międzynarodowych. Objęcie tak prestiżowych stanowisk świadczyło niezbitnie o uznaniu dla jego kwalifikacji w zakresie geobotaniki, kartografii i pedologii, które wykorzystał też z powodzeniem

w specjalistycznym kształceniu młodych kadr. W latach 1980–1983 na Uniwersytecie w Kisangani (Zair) wypromował 8 doktorów wg systemu francuskiego (4 doktoraty trzeciego cyklu i 4 tzw. tezy doktorskie). Był też recenzentem 4 prac doktorskich realizowanych na Uniwersytecie w Kisangani i jednej na Wolnym Uniwersytecie w Brukseli.

Już na samym początku pobytu w Afryce ujawniła się jego nowa pasja – poznawanie jej szaty roślinnej. Z pasją tą już się nie rozstawał i rozwijał ją z godnym podziwu, zupełnie wyjątkowym rozmachem. Ta nowa fascynacja wpłynęła znacząco na zahamowanie wcześniejszych zainteresowań briologicznych. Wprawdzie upowszechnił drukiem jeszcze dwa fascykule eksykatowe mchów Afryki Zachodniej (1966, 1968), później jednak ograniczył te badania do zbierania materiałów zielnikowych. Po przywiezieniu ich do kraju, nie widząc możliwości ich opracowania, dużą kolekcję mchów, liczącą 15000 okazów zielnikowych, przekazał do Zielnika

Mszaków Instytutu Botaniki PAN w Krakowie, a kolekcję wątrobowców (ok. 200 okazów) węgierskiemu hepaticologowi – prof. T. Pócs'owi (Budapeszt).

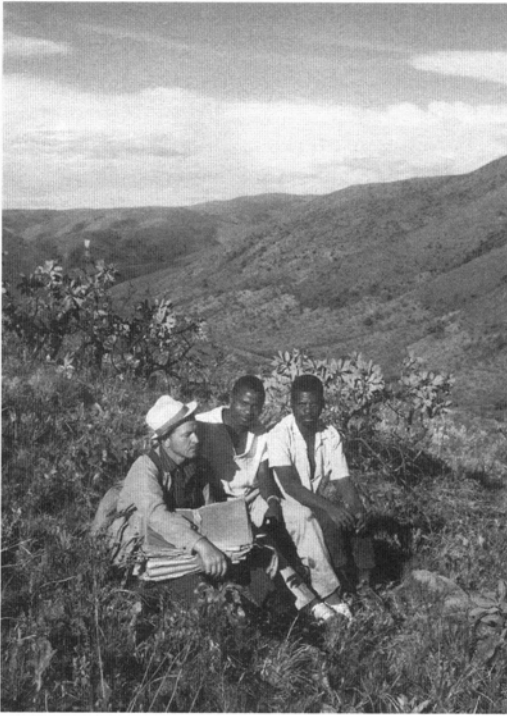
W okresie afrykańskim, prof. Lisowski poza obowiązkami dydaktycznymi, całą swoją energię, upór i wręcz niespożyte siły kierował na rozpoznanie flory roślin naczyniowych. Badania te wypełniały cały jego wolny czas i pochłaniały go bez reszty. Tylko dzięki ogromnemu wysiłkowi organizacyjnemu, nawiązaniu międzynarodowych kontaktów z najważniejszymi ośrodkami badań szaty roślinnej tropików Afryki, zdołał stworzyć w Poznaniu unikalny, a zarazem jedyny tak bogato wyposażony warsztat pracy w środkowej Europie. Warsztat ten, mozolnie budowany od samych podstaw, objął zgromadzenie niedostępnej w Polsce literatury przedmiotu oraz zebranie i przetransportowanie do kraju na własny koszt (sic!) absolutnie największej kolekcji zielnikowej badanych obszarów. Według aktualnych szacunków zielnik ten liczy

Ryc. 3. Stanisław Lisowski w Gwinei (po r. 1960) (ze zbiorów Teresy Lisowskiej).

Fig. 3. Stanisław Lisowski in Gwinea (early 1960s) (from the archive of Teresa Lisowska).

Ryc. 4. Stanisław Lisowski w Zairze (ok. 1970 r.) (ze zbiorów Teresy Lisowskiej).

Fig. 4. Stanisław Lisowski in Zair (about 1970) (from the archive of Teresa Lisowska).

150 tysięcy arkuszy zielnikowych, z czego około 90% zostało zebranych i opracowanych przez Profesora! Tak ogromną kolekcję, w tak krótkim czasie, mógł sporządzić tylko ktoś wyjątkowy, pasjonat oddany bez reszty obranemu celowi, a takim właśnie był niewątpliwie Prof. Lisowski!

Z chwilą, gdy uzyskał stanowisko docenta (1967 rok), powierzono mu kierownictwo nowej jednostki w ówczesnym Instytucie Biologii UAM – Zakładu Geobotaniki, który stał się przede wszystkim miejscem gromadzenia afrykańskich zbiorów, ale również – pomimo długoterminowych wyjazdów – pomyślnie rozwijanej działalności naukowej. W jej ramach Profesor Lisowski wypromował trzech doktorów z briologii (Piotr Szmajda, Anna Rusińska i Iwona Melosik) i dwóch doktorów z botaniki tropikalnej (Remigiusz Mielcarek i Justyna Wiland-Szymańska). W okresach nieobecności Profesora prawidłowe

funkcjonowanie Zakładu zapewniali niezwykle oddani i odpowiedzialni, najstarsi stażem, pracownicy.

W ramach poszerzania oferty dydaktycznej Zakładu Geobotaniki Profesor Lisowski wprowadził do programu studiów biologicznych na Wydziale Biologii UAM w Poznaniu dwa nowe, specjalistyczne przedmioty – „Fitogeografię” i „Botanikę tropikalną”. Drugi przedmiot, uruchomiony został po raz pierwszy w Polsce i prowadzony w formie wykładu monograficznego dla studentów wyższych kursów. Przez wiele lat, pomimo klauzuli „do wyboru”, cieszył się bardzo dużym zainteresowaniem. Magnesem była niezwykle atrakcyjność wykładu, który był bogato ilustrowany autorskimi przezroczami, okazami zielnikowymi omawianych roślin, licznymi dygresjami etnobotanicznymi, a nade wszystko sugestywnym przekazem. Profesor mówił żywo, donośnym głosem, „zapalał się” – był krasomowcą. Na słuchaczach pozostawiał niezatarte wrażenie.

Profesor Lisowski posiadał szereg przymiotów – wyróżniał się pracowitością i solidnością, w przedsięwziętych zadaniach był wytrwały, pracował szybko i wydajnie. Rozpierała go wręcz nadzwyczajna witalność, a w kontaktach roboczych dająca często znać energiczność i powierzchowna szorstkość. Stąd zapewne pochodziły krzywdzące sądy o Jego trudnym charakterze, gdy w gruncie rzeczy był dobrym człowiekiem. Nielicznym tylko znana jest odważna i szlachetna postawa Profesora w trudnych czasach, dziś zrozumiałych wyłącznie dla starszej generacji. Nie afiszując się skutecznie bronił współpracowników przed zwolnieniami, przedkładając kompetencje merytoryczne nad różnice wyznawanych poglądów. Łaskawy los sowsicie wynagrodził Profesora wspaniałą żoną – wyrozumiałą, pełną poświęcenia, oddania i życiowej mądrości. Pani Teresa była nieodłączną towarzyszką afrykańskich wypraw. Podobnie jak wcześniej, również i obecnie pracuje nad zbiorami zielnikowymi.

W pracach zespołowych był partnerem odpowiedzialnym i słownym, sprawiedliwym w ocenie wniesionego udziału. Miał wrodzone predyspozycje podróżnika-badacza, kolekcjonera

Ryc. 5. Wyprawa w góry Ruwenzori (1974 r.), pierwszy z lewej Stanisław Lisowski (ze zbiorów Teresy Lisowskiej).

Fig. 5. Trip to the Ruwenzori Mountains (1974), first from the left Stanisław Lisowski (from the archive of Teresa Lisowska).

Ryc. 6. Stanisław Lisowski przy napotkanym sagowcu (1975 r.) (ze zbiorów Teresy Lisowskiej).

Fig. 6. Stanisław Lisowski of the sago palm encountered (1975) (from the archive of Teresa Lisowska).

i bardzo sprawnego organizatora, co dobitnie wykazał tworząc wspomniane herbarium. O życie organizatorskiej można się też było przekonać w czasie końcowego etapu przebudowy „Palmiarni Poznańskiej”, kiedy to przewodniczył jej Radzie Naukowej. Palmiarnię wspomagał na różne sposoby. Z kolejnych wyjazdów do Afryki przywiózł i przekazał Palmiarni szereg żywych roślin – osobliwości, w tym kwitnącego i owocującego w Palmiarni już od kilku lat kakaowca (*Theobroma cacao*) czy paleoendemicznego przedstawiciela sagowców (*Encephalartos laurentianus*). Wówczas też narodziła się koncepcja zorganizowania na terenie Palmiarni otwartej wystawy botanicznej roślin tropikalnych, która miała być komplementarnym obiektem dla ekspozycji żywych roślin. Prof. Lisowski w nadzwyczaj krótkim czasie zaprojektował wystawę i wraz ze współpracownikami wyposażył ją w tematycznie zebrane przez siebie i przywiezione do kraju eksponaty. Główny materiał ekspozycyjny stanowiły spreparowane okazy całych roślin bądź ich organy (szyszki, owoce, nasiona, fragmenty pędów), a uzupełniały go przedmioty codziennego użytku pochodzenia roślinnego oraz plansze. Oficjalne otwarcie wystawy z udziałem władz miasta i uczelni odbyło się pod koniec 1992 roku. Niedługo potem ukazała się interesująca książka autorstwa Profesora, *Świat roślinny tropików*, będąca kompendium wiedzy fizjograficznej wraz z obszerną charakterystyką szaty roślinnej tytułowego regionu, spełniająca wymogi przewodnika do tej wystawy. Jej dwa wydania szybko się wyczerpały. Oryginalność wystawy w połączeniu z walorami książki umożliwiały nie tylko zapoznanie się z bogactwem i różnorodnością świata roślin strefy tropikalnej, przybliżały także zrozumienie istoty tego bogactwa i różnicowania oraz ich znaczenia w życiu codziennym.

Dość nagle likwidacja wystawy tylko czasowo wymusiła zawieszenie jej funkcjonowania. Ekspozyty po demontażu przechowano, ale wkrótce znalazły one swoje stałe miejsce w nowo zbudowanym gmachu Collegium Biologicum UAM (Kampus Morasko). Tu podczas uroczystego otwarcia w 2004 roku zaprezentowano je

w oddzielnym pomieszczeniu, nadając jej nazwę „Dydaktyczna Wystawa Botaniki Tropikalnej”.

Rozpoczęte na początku lat 60. XX wieku intensywne badania obszarów zwrotnikowych Afryki przełożyły się na bogaty dorobek piśmienniczy Profesora. Składa się nań 110 publikacji, które w 1970 roku zapoczątkowała praca o *Brassenia schreberi* (*Cabombaceae*). Ogromne bogactwo florystyczne sprawiło, że Profesor Lisowski skoncentrował się zwłaszcza na kilku rodzinach (*Asteraceae*, *Convolvulaceae*, *Scrophulariaceae*, *Xyridaceae*), co nie oznacza oczywiście, że nie zajmował się także wieloma innymi rodzinami i rodzajami, specyficznymi dla rejonów tropikalnych. Jego kompetencje zostały zauważone i szybko znalazły uznanie w europejskich centrach badań afrykańskich, a to poskutkowało zaproszeniem Profesora do udziału w opracowaniu szeregu rodzin m.in. flory Konga (dawniej Zair), a także do współautorstwa w krytycznym dziele – „Flora Afryki Centralnej”. Warsztatowa biegłość zaowocowała opisaniem dla nauki trzech nowych rodzajów: *Pseudocadiscus* (*Asteraceae*), *Paralepistemon* (*Convolvulaceae*) i *Bampsia* (*Scrophulariaceae*). Wręcz imponująca jest liczba opisanych przez Profesora nowych gatunków, a także taksonów wewnątrzgatunkowych i kombinacji nomenklatorycznych, które opisał samodzielnie bądź z udziałem innych badaczy, a których łącznie jest aż 195! W porządku alfabetycznym są to:

Acanthaceae

Dischistocalyx champluvieranus Lejoly & Lisowski, *Thunbergia atacorensis* Akoègninou & Lisowski

Araliaceae

Polyscias aequatoguineensis Lejoly & Lisowski

Asteraceae

Ageratinastrum katangensis Lisowski, *A. polyphyllum* (Bak.) Mattf. var. *marungense* Lisowski, *Anisopappus bampsianus* Lejoly & Lisowski, *A. burundensis* Lisowski, *A. lawalreeanus* Lisowski, *A. lejolyanus* Lisowski, *A. petitianus* Lisowski, *A. robynsianus* Lisowski,

A. upembensis Lisowski, *Aspilia malaissei* Lisowski, *Bidens bampsiana* Lisowski, *B. exilis* (Sherff) Lisowski, *B. kasaiensis* Lisowski, *B. lejolyana* Lisowski, *B. leptoglossa* (Sherff) Lisowski, *B. ugandensis* (S. Moore) Sherff var. *schweinfurthii* (Sherff) Lisowski, *B. ugandensis* (S. Moore) Sherff var. *rogersii* (Sherff) Lisowski, *B. zairensis* Lisowski, *Blumea crispata* (Vahl) Merxm. var. *appendiculata* (Robyns) Lisowski, *B. elatior* (R. E. Fr.) Lisowski, *B. heudelotii* (C. D. Adams) Lisowski, *Bothriocline attenuata* (Muschler) Lisowski, *B. bampsii* Lisowski, *B. cuneifolia* Lisowski, *B. grandicapitulata* Lisowski, *B. hoyoensis* Lisowski, *B. ituriensis* Lisowski, *B. katangensis* Lisowski, *B. kundelungensis* Lisowski, *Bothriocline leonardiana* Lisowski, *B. malaissei* Lisowski, *B. marungensis* Lisowski, *B. pauwelsii* Lisowski, *B. upembensis* Lisowski, *B. wittei* Lisowski, *Conyza brevipedicellata* (Muschler) Lisowski, *C. kahuzica* Lisowski, *C. parvicapitulata* Lisowski, *C. vernonioides* (Sch. Bip. ex A. Rich.) Wild. subsp. *arborea* Lisowski, *Crassocephalum kaessnerianum* (Muschler) Lisowski, *C. torreanum* Lisowski, *Dewildemanian burundensis* Lisowski, *D. glandulosa* Lisowski, *D. upembensis* Lisowski, *Echinops bampsianus* Lisowski, *Emilia bampsiana* Lisowski, *E. bianoensis* Lisowski, *E. chioventeana* (Muschler) Lisowski, *E. djalonensis* Lisowski, *E. duvigneaudii* Lisowski, *E. jeffreyana* Lisowski, *E. kasaiensis* Lisowski, *E. lejolyana* Lisowski, *E. libeniana* Lisowski, *E. lubumbashiensis* Lisowski, *E. moutsamboteana* Lisowski, *E. petitiana* Lisowski, *E. pseudactis* C. Jeffrey var. *major* Lisowski, *E. pseudactis* C. Jeffrey var. *minor* Lisowski, *E. robyniana* Lisowski, *E. malaisseana* Lisowski, *E. rehmanniana* Lisowski, *E. shabensis* Lisowski, *E. schmitzii*, Lisowski, *E. subscaposa* Lisowski, *E. zairensis* Lisowski, *Emiliella epapposa* Lisowski, *Felicia bampsiana* Lisowski, *F. petitiana* Lisowski, *Helichrysum bampsianum* Lisowski, *H. brunnioides* Moeser subsp. *reflexifolium* Lisowski, *H. devredii* Lisowski, *H. duvigneaudii* Lisowski, *H. helothamnus* Moeser var. *majus* (Moeser) Lisowski, *H. jeffreyanum* Lisowski, *H. kalandanum* Lisowski, *H. lavalreeanum* Lisowski,

H. lejolyanum Lisowski, *H. malaisseanum* Lisowski, *H. nitens* Oliv. & Hiern subsp. *angustifolium* Lisowski, *H. nitens* Oliv. & Hiern subsp. *robynii* (De Wild.) Lisowski, *H. polhilianum* Lisowski, *H. robbrechtianum* Lisowski, *H. rundangense* Lisowski, *H. symoensianum* Lisowski, *H. theresae* Lisowski, *H. zairense* Lisowski, *Mikaniopsis camarae* Lisowski, *M. kivuensis* Lisowski, *M. kundelungensis* Lisowski, *M. nyungwensis* Lisowski, *M. rwandensis* Lisowski, *M. troupinii* Lisowski, *Nicolasia coronata* Wild. subsp. *planifolia* Lisowski, *Nidorella bampsiana* Lisowski, *N. burundensis* Lisowski, *N. resedifolia* DC. subsp. *halophila* Lisowski, *Pasacardoa jeffreyi* Wild. subsp. *kasaiensis* Lisowski, *P. jeffreyi* Willd. subsp. *procumbens* Lisowski, *Pleiotaxis bampsiana* Lisowski, *P. duvigneaudii* Lisowski, *P. jeffreyana* Lisowski, *P. lawalreeana* Lisowski, *P. lejolyana* Lisowski, *P. perfoliata* Lisowski, *P. petitiana* Lisowski, *P. robyniana* Lisowski, *P. upembensis* Lisowski, *Pseudocadiscus* Lisowski: *P. zairensis* Lisowski, *Schistostephium artemisiifolium* Bak. subsp. *marungensis* Lisowski, *Senecio bampsianus* Lisowski, *S. dilungensis* Lisowski, *S. jeffreyanus* Lisowski, *S. katangensis* O. Hoffm. ex De Wild. var. *latifolia* Lisowski, *S. kundelungensis* Lisowski, *S. lawalreeanus* Lisowski, *S. lejolanus* Lisowski, *S. letouzeyanus* Lisowski, *S. lewalleii* Lisowski, *Senecio malaissei* Lisowski, *S. shabensis* Lisowski, *S. urundensis* S. Moore var. *longecaliculata* Lisowski, *Stomatantes helenae* (Busc. & Muschler) Lisowski, *Vernonia lejolyana* Adamska & Lisowski, *V. ochyrae* Lisowski

Bursaceae

Commiphora thermitaria Lisowski, Malaisse & Symoens

Convolvulaceae

Calycobolus bampsianus Lejoly & Lisowski, *C. campanulatus* (K. Schum. ex Hallier f.) Heine subsp. *oddonii* (De Wild.) Lejoly & Lisowski, *C. heineanus* Lejoly & Lisowski, *C. heudelottii* (Bak. ex Oliv.) Heine subsp. *libristylis* Lejoly & Lisowski, *C. kasaiensis* Lejoly & Lisowski, *C. letouzeyanus* Lejoly & Lisowski, *C. longiracemosus* Lejoly & Lisowski, *C. petitianus* Lejoly

& Lisowski, *C. robynsianus* Lejoly & Lisowski, *C. thollonii* Lejoly & Lisowski, *C. upembensis* Lejoly & Lisowski, *C. zairensis* Lejoly & Lisowski, *Ipomoea bampsiana* Lejoly & Lisowski, *I. barteri* Bak. var. *longisepala* Lejoly & Lisowski, *I. beninensis* Akoègninou, Lisowski & Sinsin, *I. chrysochaetia* Hallier f. var. *lasiophylla* (Hallier f.) Lejoly & Lisowski, *I. chrysochaetia* Hallier f. var. *velutipes* (Welw. ex Rendle) Lejoly & Lisowski, *I. divigneaudii* Lejoly & Lisowski, *I. katangensis* Lisowski & Wiland, *I. lapathifolia* Hall. f. subsp. *shabensis* Lejoly & Lisowski, *I. linosepala* Hall. f. subsp. *kundelungensis* Lejoly & Lisowski, *I. linosepala* Hall. f. subsp. *alpina* (Rendle) Lejoly & Lisowski comb. nov., *I. linosepala* Hall. f. subsp. *upembensis* Lejoly & Lisowski, *I. petitiiana* Lejoly & Lisowski, *I. reflexisepala* Lejoly & Lisowski, *I. robbrechtii* Lejoly & Lisowski, *I. robynsiana* Lejoly & Lisowski, *I. schaijesii* Lejoly & Lisowski, *I. verdcourtiana* Lejoly & Lisowski, *Merremia verdcourtiana* Lejoly & Lisowski, *Neuropeltis alnifolia* Lejoly & Lisowski, *N. laxiflora* Lejoly & Lisowski, *N. pseudovelutina* Lejoly & Lisowski, *Paralepistemon* Lejoly & Lisowski, *P. curtoi* (Rendle) Lejoly & Lisowski comb. nov., *P. shirensis* (Oliv.) Lejoly & Lisowski comb. nov., *Xenostegia tridentata* (L.) Austin & Staples subsp. *alatipes* (Dammer) Lejoly & Lisowski, comb. nov., *X. tridentata* (L.) Austin & Staples subsp. *angustifolia* (Jacq.) Lejoly & Lisowski comb. nov.

Euphorbiaceae

Phyllanthus leonardianus Lisowski, Malaisse & Symoens

Fabaceae

Bolusia polhilitiana Lisowski

Iridaceae

Lapeirousia erythrantha (Klotzsch ex Klatt) Baker var. *briartii* (De Wild. & T. Durand) Geerinck, Lisowski, Malaisse & Symoens, *L. e.* var. *setifolia* (Harms) Geerinck, Lisowski, Malaisse & Symoens, *L. e.* var. *teretifolia* Geerinck, Lisowski, Malaisse & Symoens, *L. e.* var. *welwitschii* (Baker) Geerinck, Lisowski, Malaisse & Symoens, *L. euryphylla* Harms var. *minor* Geerinck, Lisowski, Malaisse & Symoens

Lamiaceae

Haumaniastrum dilinguense Lisowski, Malaisse & Symoens, *Limniboza dilungenses* Lisowski & Mielcarek

Liliaceae (~Asphodelaceae)

Kniphofia marungensis Lisowski & Wiland

Lobeliaceae

Lobelia sylvicola Lejoly & Lisowski

Melastomataceae

Heterotis obamae Lejoly & Lisowski

Mimosaceae

Pseudoprosopis bampsiana Lisowski

Rutaceae

Vepris mandangoana Lisowski

Sapindaceae

Allophylus chrysothrix (Radlk.) Lisowski

Scrophulariaceae

Bampsia Lisowski & Mielcarek, *Bampsia lawalreeana* Lisowski & Mielcarek, *B. symoensiana* Lisowski & Mielcarek, *Lindernia suffruticosa* Lisowski & Mielcarek, *Melasma brevipedicellatum* Lisowski & Mielcarek

Thymeleaceae

Gnidia robynsiana Lisowski

Tiliaceae

Triumfetta dilungensis Adamska & Lisowski, *T. kundelungensis* Adamska & Lisowski

Xyridaceae

Xyris bampsii Lisowski, *X. kibaraensis* Lisowski, *X. kornasiana* Brylska & Lisowski, *X. lejolyanus* Lisowski, *X. popeanus* Lisowski, *X. symoensii* Brylska & Lisowski

Zamiaceae

Encephalartos ituriensis Bamps & Lisowski.

Dorobek naukowy Profesora Lisowskiego związany z badaniami afrykańskimi zjednął mu uznanie na arenie międzynarodowej i należne miejsce w gronie najwybitniejszych znawców flory tropikalnej Afryki. Niewątpliwą miarą tego uznania jest 41 nazw eponimowych, utrwalających Jego nazwisko w nomenklaturze nie tylko okrytozależkowych, ale także porostów, mchów i wątrobowców. W obrębie okrytozależkowych

najwięcej, bo 23 nazwy eponimowe, dotyczy storczykowatych, a to za sprawą prof. Dariusza Szlachetko (Uniwersytet Gdański) i współpracowników. Od nazwiska Profesora nazwę przyjął rodzaj *Lisowskia* obejmujący 10 taksonów. Pełna lista nazw eponimowych jest następująca:

Porosty

Dimirella lisowskii Vězda (*Gyalectaceae*)

Mchy

Syrhropodon lisowskii Orbán (*Calymperaceae*)

Wątrobowce

Aphanojeleunea lisowskii Pócs (*Lejeuneaceae*)

Okrytozalążkowe

Asteraceae: Emilia lisowskiana C. Jeffrey,
Vernonia lisowskii Kalanda

Buxaceae: Buxus lisowskii Bamps & Malaisse

Combretaceae: Combretum lisowskii Jonking

Eriocaulaceae: Syngonanthus lisowskii Kimpouni

Fabaceae: Crotalaria lisowskii Polhill

Hydrocharitaceae: Ottelia lisowskii Symoens

Lamiaceae: Aeolanthus lisowskii Ryding,
Limniboza (= *Geniosporum*) *lisowskiana* Bamps

Lobeliaceae: Lobelia lisowskii Thulin

Myrsinaceae: Ardisia lisowskii Taton & Lejoly

Orchidaceae: Agrostophyllum lisowskii Ormerod, *Angraecopsis lisowskii* Szlach. & Olszewski, *Arachnaria lisowskiana* (Geerinck) Szlach., *Bicornella lisowskii* (Szlach.) Szlach. & Kras, *Bilabrella lisowskii* (Szlach.) Szlach. & Kras-Lap., *B. stanislawii* Kras & Szlach, *Brachycorythis lisowskiana* Szlach. & Olszewski, *Cynorkis lisowskii* Szlach., *Disa lisowskii* Szlach., *Eulophia lisowskii* Szlach., *Gyaladenia lisowskiana* (Szlach. & Olszewski) Szlach., *Habenaria lisowskiana* Geerinck, *H. lisowskii* Szlach., *Lisowskia* Szlach.: *L. katangensis* (Summerh.) Szlach., *L. katangensis* (Summerh.) Szlach. var.

Ryc. 7. Hall Collegium Biologicum UAM w Poznaniu (23.09.2003r.). Mahoniowiec afrykański upamiętniający profesora Stanisława Lisowskiego, chwilę po posadzeniu. Dr Karol Węglarski (trzeci z lewej w I rzędzie) wraz ze współpracownikami (ze zbiorów Ogrodu Botanicznego UAM w Poznaniu).

Fig. 7. Hall of Collegium Biologicum of the Adam Mickiewicz University (Campus Morasko), 23.09.2003. *Entandrophragma angolense* commemorating professor Stanisław Lisowski, shortly after planting. Dr Karol Węglarski (third from the left in the front row) and his workers (from the archive of Botanical Garden of the Adam Mickiewicz University in Poznań).

pygmaea (Summerh.) Marg., *L. melanotoessa* (Summerh.) Szlach., *L. physuroides* (Schlecht.) Szlach., *L. prorepens* (Kränzl.) Szlach., *L. weberbauerana* (Kränzl.) Szlach., *L. welwitschii* (Rchb. f.) Marg, *L. welwitschii* (Rchb.f.) Marg. var. *melanotoessa* (Summerh.) Marg., *Platycoryne lisowskiana* Szlach. & Kras, *Tridactyle lisowskii* (Szlach.) Szlach. & Olszewski

Poaceae: Aristida lisowskii Richel

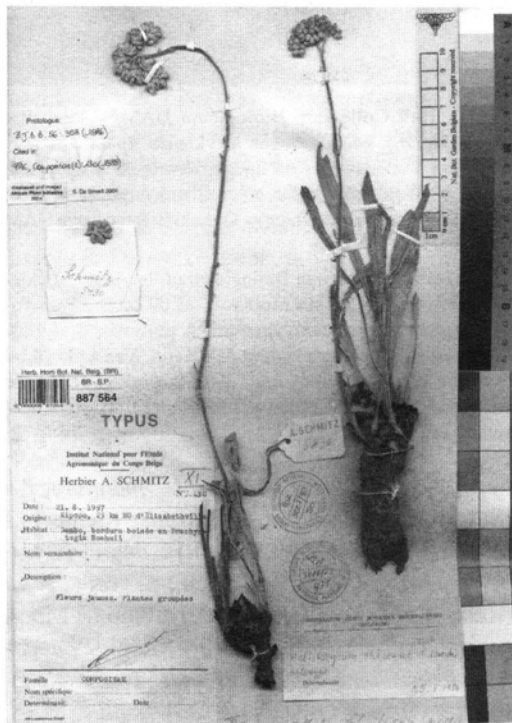
Santalaceae: Thesium lisowskii Lawalréc

Scrophulariaceae: Bacopa lisowskiana Mielcarek, *Buchnera lisowskiana* Mielcarek.

W latach 2002–2009, a więc już pośmiertnie, ukazało się kilka znaczących publikacji będących plonem wieloletnich prac terenowych i kameralnych. Do zbiorowego dzieła analitycznej flory Beninu Profesor opracował rodziny *Asteraceae*, *Convolvulaceae* i *Scrophulariaceae* (poz. 221–223). Dorobek publikacyjny wieńczy wydana w 2009 roku dwutomowa monografia obejmująca florę okrytozalążkowych Gwinei (poz. 225–226). Tom tekstowy zawiera diagnozy i klucze do oznaczania 2923 gatunków, a tom drugi materiał ilustracyjny.

Profesor Stanisław Lisowski odszedł od nas w pełni swoich sił twórczych. Nie zdążył zrealizować kolejnych planów związanych z jego wielką pasją – badaniem szaty roślinnej tropikalnej Afryki.

Poza wspomnianą wcześniej „Dydaktyczną Wystawą Botaniki Tropikalnej”, pamięć

Ryc. 8. *Helichrysum theresae* Lisowski. Holotyp (2012) (fot. P. Van Wambeke).

Fig. 8. *Helichrysum theresae* Lisowski. A holotype (2012) (phot. P. Van Wambeke).

Ryc. 9. *Vernonia ochryae* Lisowski. Holotyp (2012) (fot. P. Van Wambeke).

Fig. 9. *Vernonia ochryae* Lisowski. A holotype (2012) (phot. P. Van Wambeke).

o Profesorze Stanisławie Lisowskim symbolizuje rosnący w hallu Collegium Biologicum okazały mahoniowiec afrykański (*Entandrophragma angolense*). Wiele lat wcześniej siewkę tego garbnikodajnego drzewa Profesor przywiózł osobiście. Początkowo drzewo rosło w Palmiarni Poznańskiej, później ozdabiało budynek administracji samorządowej, by w 1 rocznicę śmierci Profesora (we wrześniu 2003 roku) – za sprawą dr. Karola Węglarskiego, ówczesnego dyrektora Ogrodu Botanicznego – znaleźć godne i należne miejsce w kręgu afrykańskim wspomnianego hallu (Ryc. 7).

PODZIĘKOWANIA. Szereg osób wspierało mnie w trakcie przygotowywania niniejszego artykułu. Szczególne podziękowania jestem winien pani mgr Teresie Lisowskiej, bez pomocy której nie byłoby możliwe skompletowanie potrzebnych danych. Dr. Paul'owi Van Wambeke z National Botanic Garden

Ryc. 10. *Xyris kornasiana* Brylska & Lisowski. Holotyp (2012) (fot. P. Van Wambeke).

Fig. 10. *Xyris kornasiana* Brylska & Lisowski. A holotype (2012) (phot. P. Van Wambeke).

of Belgium składam podziękowanie za wykonanie i przesłanie skanów holotypów. Za udzielenie stosownych informacji bądź słuzenie inną pomocą również serdecznie dziękuję dr Annie Kolańskiej, mgr Elżbiecie Obarskiej, prof. Hannie Piotrowskiej, dr Annie Rusińskiej, dr hab. Justynie Wiland-Szymańskiej oraz mgr. Aleksandrowi Dembińskiemu, prof. Ryszardowi Ochryze, prof. Tamasowi Pocs'owi, prof. Dariuszowi Szlachetko, dr. Karolowi Węglarskiemu oraz mgr. Adamowi Wysockiemu.

WYKAZ PUBLIKACJI OD ROKU 1994

Kontynuacja wykazu prac wcześniej opublikowanych (1–194) we *Fragmenta Floristica et Geobotanica* 39(1): 7–23 (1994)

195. KIMPOUNI V., LEJOLY J., LISOWSKI S. 1994. Le genre *Syngonanthus* Ruhl. (*Eriocaulaceae*) en Afrique centrale. W: J. H. SEYANI, A. C. CHIKUNI (red.), Proc. XIIIth Plenary Meeting AETFAT, Malawi, 1, s. 567–581.
196. KALANDA K., LISOWSKI S. 1995. Le genre *Vernonia* (*Asteraceae*) dans la flore d'Afrique centrale (Zaïre, Rwanda, Burundi). *Fragm. Florist. Geobot.* 40(2): 547–717.
197. LISOWSKI S. 1995. *Asteraceae* nouvelles pour la flore de Guinée (Afrique occidentale). *Fragm. Florist. Geobot.* 40 (2): 905–907.
198. LISOWSKI S. 1995. *Bolusia* Benth. (*Fabaceae*, *Genisteae*) en Afrique centrale. *Fragm. Florist. Geobot.* 40(2): 907–909.
199. LISOWSKI S. 1996. Les *Mimosaceae* dans la flore de Guinée (Afrique occidentale). *Fragm. Florist. Geobot.* 41(1): 339–354.
200. LISOWSKI S. 1996. Une espèce nouvelle du genre *Senecio* (*Asteraceae*) de l'Afrique centrale. *Fragm. Florist. Geobot.* 41(1): 484–485.
201. LISOWSKI S. 1996. Le genre *Diplacrum* (*Cyperaceae*) dans la flore de Guinée (Afrique occidentale). *Fragm. Florist. Geobot.* 41(1): 485–487.
202. LISOWSKI S. 1996. Trois espèces nouvelles du genre *Bothriocline* (*Asteraceae*, *Vernonieae*) du Zaïre. *Fragm. Florist. Geobot.* 41(1): 487–489.
203. LISOWSKI S. 1996. Świat roślinny tropików. Przewodnik do wystawy botanicznej w Palmiarni Poznańskiej. SORUS, Poznań.
204. LISOWSKI S. 1997. Le genre *Emilia* (Cass.) Cass. (*Asteraceae*) dans la flore de Guinée (Afrique occidentale). *Bulletin du Jardin Botanique Nationale de Belgique* 66: 201–206.
205. LISOWSKI S. 1998. Świat roślinny tropików. Przewodnik do wystawy botanicznej w Palmiarni Poznańskiej. Wyd. 2. SORUS, Poznań.
206. LEJOLY J., LISOWSKI S. 1999. Novitates Guineae Aequatorialis. Les plantes des sables côtiers et des prairies littorales de la Région continentale (Rio Muni). *Bulletin du Jardin Botanique Nationale de Belgique* 67: 99–106.
207. LEJOLY J., LISOWSKI S. 1999. Novitates Guineae Aequatorialis. *Dischistocalyx champluvieranus*, une *Acanthaceae* nouvelle du Rio Muni. *Bulletin du Jardin Botanique Nationale de Belgique* 67: 107–109.
208. LEJOLY J., LISOWSKI S. 1999. Novitates Guineae Aequatorialis. Les *Gentianaceae* et 4 espèces rares de *Rubiaceae* pour la Flore du Rio Muni. *Bulletin du Jardin Botanique Nationale de Belgique* 67: 110–111.
209. LEJOLY J., LISOWSKI S. 1999. Novitates Guineae Aequatorialis. *Polyscias aequatoguineensis*, une *Araliaceae* nouvelle du Rio Muni. *Bulletin du Jardin Botanique Nationale de Belgique* 67: 112–114.
210. LEJOLY J., LISOWSKI S. 1999. Novitates Guineae Aequatorialis. Premier aperçu sur la végétation des inselbergs au Rio Muni. *Bulletin du Jardin Botanique Nationale de Belgique* 67: 114–121.

211. LISOWSKI S., WILAND-SZYMAŃSKA J. 1999. Nouvelle espèce du genre *Ipomoea* (*Convolvulaceae*) du Haut – Katanga (Congo-Kinshasa). *Syst. Geogr. Pl.* **69**(1): 135–137.
212. LEJOLY J., LISOWSKI S. 1999. Novitates Guineae Aequatorialis *Heterotis obamae* (*Melastomataceae*) espèce nouvelle du Rio Muni. *Syst. Geogr. Pl.* **69**(1): 185–188.
213. LISOWSKI S. 1999. *Xyris* nouveaux (*Xyridaceae*) du Haut – Katanga (Congo-Kinshasa). *Syst. Geogr. Pl.* **69**(1): 205–214.
214. LISOWSKI S., MELOSİK I., TOBOLSKI K. 2000. Mchy Parku Narodowego Bory Tucholskie. Wyd. Domini, Bydgoszcz – Poznań.
215. LEJOLY J., LISOWSKI S. 2000. Novitates Guineae Aequatorialis (7): *Lobelia sylvicola* (*Lobeliaceae*) espèce nouvelle de l'Afrique équatoriale occidentale. *Acta Botanica Gallica* **147**(2): 119–122.
216. LEJOLY J., LISOWSKI S. 2000. La végétation des clairières sur sol hydromorphe dans le Parc National d'Odzala (Congo-Brazzaville). Colloques Phytosociologiques, 27. Données de la Phytosociologie sigmatiste. Bailleul 1997, s. 371–382.
217. LISOWSKI S., BRYLSKA B., WILAND – SZYMAŃSKA J. 2001. *Xyridaceae*. Flore d'Afrique centrale (Zaire – Rwanda – Burundi). Jardin Botanique Nationale de Belgique, Bruxelles.
218. LEJOLY J., LISOWSKI S. 2001. *Merremia cissoides* et *Merremia quinquefolia* (*Convolvulaceae*), espèce synantropiques nouvelles pour la flore du Bénin. *Acta Botanica Gallica* **148**(2): 151–157.
219. LISOWSKI S., WILAND-SZYMAŃSKA J. 2002. Espèce nouvelle du genre *Kniphofia* du Haut – Katanga (R. D. Congo). *Syst. Geogr. Pl.* **72**: 235–238.
220. AKOËGNINOU A., LISOWSKI S., SINSIN B. 2004. Notulae Florae Beninensis 2. Un *Ipomoea* (*Convolvulaceae*) nouveau et un *Thunbergia* (*Acanthaceae*) nouveau du Benin. *Syst. Geogr. Pl.* **74**: 337–340.
221. LISOWSKI S. 2006. *Asteraceae*. W: A. AKOËGNINOU, W. J. VAN DER BURG, L. J. G. VAN DER MAESEN, V. ADJAKIDJÉ, J. P. ESSOU, B. SINSIN, H. YÉDOMONHAN (éd.), Flore analytique du Bénin. Université d'Abomey-Calavi, Benin. Wageningen University Papers. Backhuys Publishers, Cotonou & Wageningen, s. 375–423.
222. LISOWSKI S. 2006. *Convolvulaceae* W: A. AKOËGNINOU, W. J. VAN DER BURG, L. J. G. VAN DER MAESEN, V. ADJAKIDJÉ, J. P. ESSOU, B. SINSIN, H. YÉDOMONHAN (éd.), Flore analytique du Bénin. Université d'Abomey-Calavi, Benin. Wageningen University Papers. Backhuys Publishers, Cotonou & Wageningen, s. 498–518.
223. LISOWSKI S. 2006. *Scrophulariaceae*, W: A. AKOËGNINOU, W. J. VAN DER BURG, L. J. G. VAN DER MAESEN, V. ADJAKIDJÉ, J. P. ESSOU, B. SINSIN, H. YÉDOMONHAN (éd.), Flore analytique du Bénin. Université d'Abomey-Calavi, Benin. Wageningen University Papers. Backhuys Publishers, Cotonou & Wageningen, s. 931–945.
224. LISOWSKI S., GEERINCK D. 2006. Les *Amaranthaceae* de la Tchopó (RD Congo). *Taxonomania* **18**: 23–29.
225. LISOWSKI S. 2009. Flore (Angiospermes) de la République de Guinée. Scripta Botanica Belgica, 41. Première partie (texte). Jardin Botanique National de Belgique, Bruxelles.
226. LISOWSKI S. 2009. Flore (Angiospermes) de la République de Guinée. Scripta Botanica Belgica, 41. Deuxième partie. Jardin Botanique National de Belgique, Bruxelles.

Karol LATOWSKI

ZBIGNIEW DOMAŃSKI 1920–2012

Zbigniew Domański 1920–2012

Zbigniew Marian Domański urodził się 2 sierpnia 1920 roku w Turku jako syn Waclawa i Izabeli (z d. Szymańska) Domańskich. Wychowywał się w rodzinie o tradycjach niepodległościowych i patriotyczno-wojskowych. Jego ojciec, Waclaw Józef, był dyplomowanym oficerem Wojska Polskiego i dosłużył się stopnia podpułkownika. W 1939 roku pracował w Sztacie Głównym WP jako szef Wydziału Komunikacji Szefostwa Komunikacji Wojskowej (Rybka, Stepan 2006, Wesołowski, Bujniewicz 2011). Wuj Zbigniewa (mąż siostry matki), Władysław Langner był żołnierzem Legionów Polskich, uczestnikiem wojny polsko-bolszewickiej w 1920 roku, generałem Wojska Polskiego, szefem Biura Ogólno-Administracyjnego Ministerstwa Spraw Wojskowych, zastępcą II wiceministra spraw wojskowych i szefa Administracji Armii, dowódcą obrony Lwowa we wrześniu 1939 roku (Mierzwiński 1990). Natomiast dziadek Zbigniewa, ojciec matki, Tomasz Eugeniusz Szymański walczył w obronie Polski przed najazdem bolszewickim w wojnie 1920 roku, był prawnikiem, senatorem II Rzeczypospolitej w latach 1930–1935. Zbigniew miał dwie młodsze siostry: Zofię i Halinę.

Ukończył Liceum im. Stefana Batorego w Warszawie (matura na tajnych kompletach w 1940 roku). W roku szkolnym 1938/39 uczęszczał do klasy przyrodniczej, której wychowawcą był profesor Władysław Lewicki (Kwiatkowski, Wiland 1993, Kujawski, Grabski 2003).

Na początku września 1939 roku, wraz z rodziną ewakuował się na południowy-wschód (dotarli do Korczakowa k. Czortkowa). Po wkroczeniu wojsk sowieckich wrócił do Warszawy w połowie listopada. Pracował w PCK, później w RGO (Rada Główna Opiekuńcza) – opiekował się na dworcach (m.in. na Dworcu Zachodnim) jeńcami i wysiedlonymi rodzinami. W 1941 roku wstąpił do Prywatnej Szkoły Zawodowej dla Pomocniczego Personelu Sanitarnego Jana Zaorskiego, stanowiącej tajny Wydział Lekarski Uniwersytetu Warszawskiego. Był żołnierzem Armii Krajowej, ukończył tajną Podchorążówkę w stopniu kaprała (pseudonim „Kis”), walczył w Powstaniu Warszawskim w Grupie „Krybar”, III Zgrupowaniu „Konrad”, 1 kompanii „Wrzos” i plutonie 112 „Jur”. Akcję bojową zaczął 1 sierpnia 1944 roku na Powiślu w okolicach ulic Radnej, Cichej i Tamka, gdzie skutecznie użył granatu typu „filipinka”. Walczył na ul. Smulikowskiego i ul. Czerwonego Krzyża oraz w Śródmieściu na ul. Świętokrzyskiej w obronie Poczty Głównej. W Powstaniu był lekko ranny (Michelis, Rudniewska 1993). Po kapitulacji Powstania, 5 października 1944, przez obóz w Ożarowie wywieziony do obozu jenieckiego Stalag XI B Fallingb. k. Hannoveru. Po wyzwoleniu, 14 kwietnia 1945 roku, przez oddziały amerykańskie trafił 1 września 1945 roku do Edynburga, gdzie studiował medycynę. Do 1 września 1947 roku przebywał m.in. w Perth, Glasgow, London i Chester. Do Polski wrócił 6 grudnia 1947 roku. Za udział w szeregach Armii Krajowej w Powstaniu Warszawskim został odznaczony Krzyżem Armii Krajowej, przyznany przez gen. Tadeusza Bora-Komorowskiego w Londynie, Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945, Medalem za Warszawę 1939–1945, Warszawskim Krzyżem Powstańczym, Odznaką Pamiątkową Akcji „Burza” oraz Złotą Odznaką Honorową za Zasługi dla Warszawy.

W 1948 roku ożenił się z Danutą Krystyną Spytek-Jordan, ps. „Bronka” (Zgrupowanie Pułku „Baszta” AK), swoją okupacyjną miłością, więźniem Pawiaka i obozu w Ravensbrück.

W 1950 roku Akademia Medyczna w Warszawie wystawiła Zbigniewowi Domańskiemu dyplom lekarza „po odbyciu studiów lekarskich w latach 1941–1947”. W 1957 roku ukończył specjalizację pierwszego stopnia w zakresie radiologii, uzyskując tytuł lekarza radiologa.

Całe życie pracował jako lekarz. Po powrocie do Polski, od 1 czerwca 1948 roku pracował w Szpitalu Powiatowym w Pruszkowie. W 1951 roku został skierowany do Szpitala Wojewódzkiego w Słupsku, gdzie pracował do 1955 roku. Po powrocie ze Słupska do Warszawy pracował kolejno w Szpitalu Praskim (1955–1957), Wojskowym Szpitalu Okręgowym nr 1 (1957–1959), Przychodni Rejonowej przy ul. Szajnochy 8, pełniąc również dyżury w Szpitalu Bielańskim (1959–1978) i w Przemysłowym ZOZ nr 4 przy Hucie Warszawa (1978–1984). W 1985 roku przeszedł na emeryturę. Ponownie zatrudnił się w SPZZLO Warszawa Żoliborz przy ul. Szajnochy 8, gdzie w latach 1993–1998 pracował na stanowisku asystenta – lekarza radiologa.

Od młodzięcych lat interesował się botaniką. W 1939 roku był na wycieczce szkolnej, m.in. w Gorganach i we wspomnieniach „miłośnika przyrody”, jak siebie określił w pamiętniku, wymienił kilka gatunków roślin z okolic Skolego (zerwę kłosową, czosnek niedźwiedzi, ciemiężycę białą). W tym samym roku był na obozie Przysposobienia Wojskowego w Boiskach k. Kozienic, gdzie widywał kotewkę wodną (orzech wodny) *Trapa natans* i salwinię pływającą (paproć wodną) *Salvinia natans*, o czym również wspomina w zachowanych fragmentach pamiętnika. W 1939 roku, ewakuując się z rodziną przed Niemcami w okolice Czortkowa, chodził na „wycieczki botaniczne”, podczas których, uzupełniając zapasy do jedzenia, zbierał grzyby, m.in. opieńki.

Zbigniew Domański zaczął prowadzić badania nad grzybami wielkoowocnikowymi wkrótce po powrocie z Anglii, na przełomie lat 40. i 50. XX wieku. Z tego okresu, z Tatr,

okolic Warszawy, Słupska i Góry Chełmowej pochodzą jego pierwsze zbiory grzybów zachowane (prawdopodobnie nie wszystkie) do dzisiaj w prywatnym „Zielniku Zbigniewa Domańskiego” przekazany przez Rodzinę w 2012 roku do Zakładu Mikologii i Fitopatologii Leśnej SGGW. Zielnik zawiera 204 torebki. Najstarsze zachowane tam zbiory pochodzą z roku 1950, a ostatnie z 1995. Na torebkach znajdują się etykiety z 3 rodzajami nagłówków: „Zielnik Zbigniewa Domańskiego”, „Herbarium Mycologicum” i „Herbarium Universitatis Varsaviensis Flora Polonica”. Część torebek nie posiada etykiet, podstawowe dane (bez nagłówka) zapisano na maszynie, bezpośrednio na papierze torebki. Na części etykiet widnieją napisy wykonane ołówkiem „Nsp” (niesprawdzone ?) lub „Dpl” (duplikat ?). Zdecydowaną większość zebranych okazów grzybów Z. Domański przekazywał do Zielnika Zakładu Systematyki i Geografii Roślin UW (od 2008 roku – Zielnik Wydziału Biologii UW). Znajdujące się tam okazy, ofiarowane przez Domańskiego, mają etykiety tego zielnika z nagłówkiem „Herbarium Universitatis Varsaviensis” lub też jego własne z nagłówkiem „Herbarium Mycologicum”.

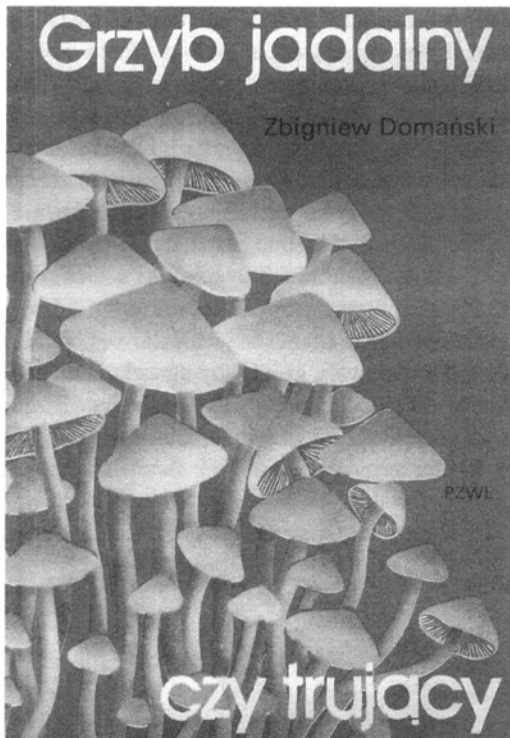
W pozostałych po nim dokumentach znajduje się również notatka (bez daty) z listą 29 gatunków grzybów, które przekazał prof. Marii Ławrynowicz.

W protokołach posiedzeń Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Botanicznego znajdujemy informacje, że Zbigniew Domański 27 kwietnia 1961 roku został przyjęty w poczet członków nadzwyczajnych Towarzystwa, a później, 14 grudnia 1973 roku, przeniesiony do grona członków zwyczajnych. Jego nazwisko można znaleźć na listach członków PTB publikowanych w *Wiadomościach Botanicznych* (Anonim 1967, 1991). Aktywnie działał w Sekcji Mykologicznej PTB. W 1966 roku brał udział w IV Kongresie Mykologów Europejskich odbywającym się w Polsce (Anonim 1968). Udzielał się, wspólnie z dr Wandą Rudnicką-Jeziarską, jako konsultant podczas wystaw grzybów organizowanych przez dzielnicowe stacje Sanepidu w Warszawie (Skirgiełło 2006). Wiadomo, że

planował doktorat z mykologii pod kierunkiem prof. Aliny Skirgiełło.

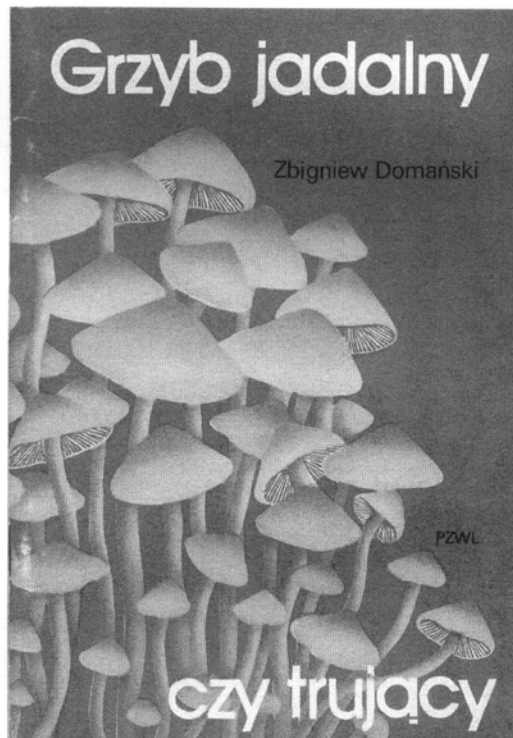
Zbierał grzyby w różnych typach środowisk. Najczęściej były to lasy, ale również tereny otwarte, pastwiska i łąki oraz tereny miejskie. Istotnym wkładem Domańskiego w poznanie grzybów w Polsce było publikowanie wykazów gatunków (udokumentowanych w postaci zasuszonych okazów złożonych w Zielniku Uniwersytetu Warszawskiego) dla obszarów słabo zbadanych w naszym kraju pod względem mykologicznym. Jemu również zawdzięczamy znalezienie kilkunastu nowych dla Polski gatunków grzybów. Niektóre z nich np. *Clitocybe ornamentalis* Velen., *Hygrophorus calophyllus* P. Karst., *Lyophyllum coracinum* (Fr.) Singer (*Tephrocybe coracina*), *Omphalina discorosea* (Pilát) Herink & Kotl., *Squamanita paradoxa* (A. H. Sm. & Singer) Bas (*Cystoderma paradoxum*) i *Tricholoma josserandii* Bon do dzisiaj nie zostały ponownie znalezione (Wojewoda 2003, Kujawa 2012).

W sumie opublikował 12 prac, w tym jeden popularny przewodnik grzyboznawczy, trzy prace w *Acta Mycologica*, dwa artykuły we *Wszechświecie* i pięć prac wydanych nakładem własnym. Pierwsza publikacja mykologiczna Domańskiego ukazała się w miesięczniku *Wszechświat* w 1960 roku. W sposób popularny przybliżył w niej niektóre gatunki grzybów rosnące w Polsce, wyróżniające się owocnikami o niecodziennych kształtach lub rozmiarach. W tym samym periodyku, w 1989 roku opublikował w formie listu „Uwagi dotyczące Czerwonej listy grzybów wielkoowocnikowych zagrożonych w Polsce Władysława Wojewody i Marii Ławrynowicz. PWN, Warszawa 1986”. W latach 1965–1993 na łamach *Acta Mycologica* opublikował trzy prace poświęcone wielkoowocnikowym grzybom doliny Kowańca w Gorcach (znajduje się tu wykaz 211 zebranych gatunków), pastwisk okolic Turka (23 gatunki) i rezerwatu „Jegiel” w obecnym powiecie węgrowskim (216 gatunków). W roku 1981, wspólnie z prof. Aliną Skirgiełło, opublikował tekst referatu wygłoszonego w Czechosłowacji o grzybach wielkoowocnikowych centrum Warszawy, w którym wymienili ok. 50 taksonów.

Ryc. 1. Okładka, pierwszego wydania z 1982 roku, przewodnika Zbigniewa Domańskiego *Grzyb jadalny czy trujący*.

Fig. 1. Cover of the first edition (1982) of the guidebook *Edible or poisonous mushroom* by Zbigniew Domański.

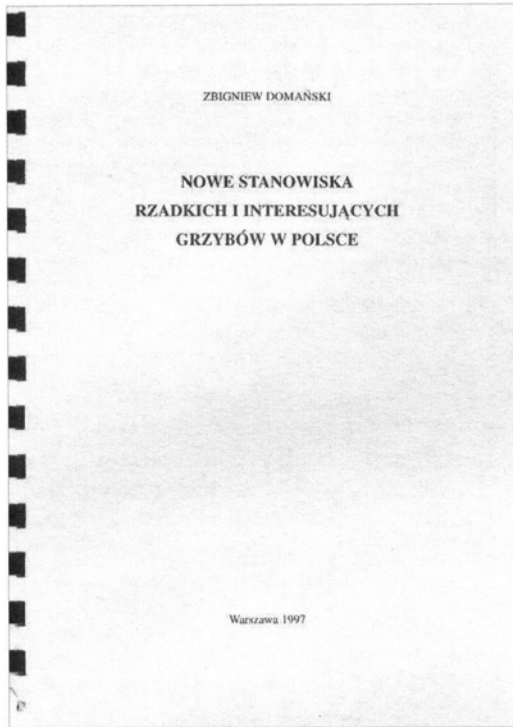
Ryc. 2. Okładka, drugiego wydania z 1988 roku, przewodnika Zbigniewa Domańskiego *Grzyb jadalny czy trujący*.

Fig. 2. Cover of the second edition (1988) of the guidebook *Edible or poisonous mushroom* by Zbigniew Domański.

Ważną pozycją w dorobku Domańskiego jest przewodnik *Grzyb jadalny czy trujący* wydany w ramach serii „Zdrowie dla wszystkich” przez Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, który miał dwa (1982 i 1988) wysokonakładowe (po 200 tys. egz.) wydania (recenzentem pracy była dr W. Rudnicka-Jezińska) (Ryc. 1, 2). Opisy 46 gatunków grzybów jadalnych i trujących, zilustrowanych barwnymi rysunkami na 16 tablicach, poprzedzone są informacjami ogólnymi z zakresu biologii i ochrony grzybów, rozpoznawania wg zaproponowanego, z praktycznego punktu widzenia, podziału na 11 grup; informacjami o tym jak zbierać, uprawiać, przechowywać i przygotować do spożycia owocniki grzybów oraz opisami objawów i postępowania w przypadku zatrucia grzybami.

W latach 1997–2001 nakładem własnym wydał pięć prac. Nie wiadomo jakie były ich

nakłady (brak danych o liczbie egzemplarzy), można jednak przypuszczać, że niewielkie. Biblioteka PTB mieszcząca się w Alejach Ujazdowskich w Warszawie posiada jedynie pracę z 1997 roku. Poza tą jedną pozycją „Nowe stanowiska rzadkich i interesujących grzybów w Polsce” (1997), dedykowaną pamięci Profesora Jana Kornasia, lepiej przygotowaną pod względem edytorskim i technicznym (75 stron i 22 plansze, format A5, skład komputerowy, materiał powielany, bindowany, errata i podpisy pod rysunkami wykonane na maszynie), ale niestety z licznymi literówkami, pozostałe mają charakter powielonych, sklejonych na grzbiecie, maszynopisów. W pracy z 1997 roku (Ryc. 3, 4) zamieścił 364 gatunki (19 *Ascomycota*, 345 *Basidiomycota*), błędnie podając w angielskim streszczeniu liczbę 366, bardzo krótki opis owocnika i zarodników, informacje o siedlisku, datę zbioru

Ryc. 3. Strona tytułowa pierwszej pracy „Nowe stanowiska rzadkich i interesujących grzybów w Polsce” wydanej nakładem własnym przez Zbigniewa Domańskiego w 1997 roku.

Fig. 3. Title page of the first work, *New localities of rare and interesting fungi in Poland*, author-published by Zbigniew Domański in 1997.

i znane autorowi stanowiska z Polski lub tylko ich liczbę, a na końcu zilustrował osobiście wykonanymi kolorowymi rysunkami 335 gatunków na 22 tablicach. Z kolei praca z 2001 roku, po tekście (31 stron), zawiera 9 kolorowych rysunków i 63 zdjęcia przedstawiające 72 gatunki. We wszystkich tych pięciu pracach zamieszczał wykazy, w układzie systematycznym, gatunków grzybów z bardzo krótką informacją o liczebności owocników, siedlisku i dacie zbioru oraz spis literatury, przede wszystkim atlasy i klucze, na podstawie których oznaczał zebrany materiał. Czasami, np. w przypadku gatunków nowych dla Polski lub rzadkich, podobnie jak w pracach publikowanych w *Acta Mycologica*, przedstawiał najważniejsze elementy opisu. W opracowaniu poświęconym Borom Tucholskim wymienia

111 gatunków, z Suwalszczyzny 195, z Roztocza 194 (nie wymienione w pracy Sałaty z 1972 roku), z Lasów Łochowskich 527 gatunków. Zapewne brak recenzji omawianych prac sprawił, że część zawartych w nich danych budzi zastrzeżenia, co potwierdzają adnotacje specjalistów na kopertach, rewidujących niektóre materiały złożone przez Z. Domańskiego w Zielniku Zakładu Systematyki i Geografii Roślin Uniwersytetu Warszawskiego. Z przeglądu jego prac można wywnioskować, że bardziej interesowały go grzyby agarykoidalne niż np. aphyloforoidalne czy kortycjoidalne. Przedstawiciele ostatniej grupy nie zbierał praktycznie w ogóle.

Ryc. 4. Jedna z kolorowych plansz z rysunkami wykonanymi własnoręcznie przez Zbigniewa Domańskiego w pracy „Nowe stanowiska rzadkich i interesujących grzybów w Polsce” (1997).

Fig. 4. One of color plates with drawings by Zbigniew Domański from his work *New localities of rare and interesting fungi in Poland* (1997).

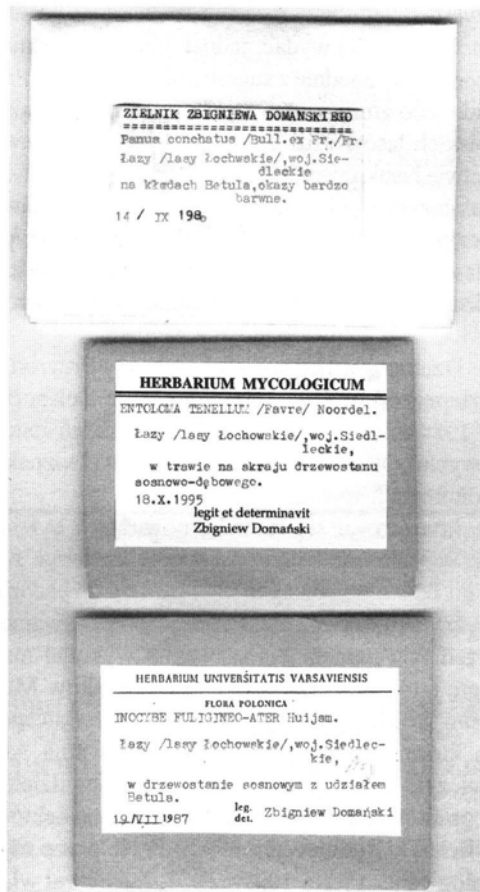
Informację o istnieniu prac Zbigniewa Domańskiego wydanych przez niego własnym nakładem upowszechnił w naszej literaturze mykologicznej prof. Władysław Wojewoda, który otrzymywał je od autora (świadczy o tym zachowana korespondencja i dedykacja na jednym z opracowań). Wszystkie zacytował w opracowaniu „Krytyczna lista wielkoowocnikowych grzybów podstawkowych Polski” (Wojewoda 2003).

Zbigniew Domański przygotował również manuskrypt, nieopublikowanego atlasu grzybów, który początkowo miał tytuł „Grzyby polskie”. Z zachowanej, pozytywnej, recenzji (brak daty) dr W. Rudnickiej-Jezierskiej dowiadujemy się, że praca zawierała 947 krótkich opisów grzybów i tyleż ich barwnych rysunków własnoręcznie przez autora wykonanych a zestawionych w 138 tablicach. Na początku lat 90. XX wieku próbował, przy pomocy i wsparciu znajomego nauczyciela

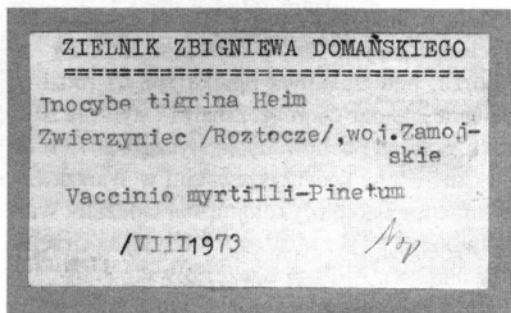
Ryc. 5. Exlibris zaprojektowany i wykonany przez Zbigniewa Domańskiego.

Fig. 5. Exlibris of Zbigniew Domański; designed and made by him.

Ryc. 6. Torebki zielnikowe Zbigniewa Domańskiego z różnymi nagłówkami etykiety.

Fig. 6. Zbigniew Domański's herbarium bags with different label captions.

Ryc. 7. Przykład etykiety na torbeczce z „Zielnika Zbigniewa Domańskiego”.

Fig. 7. Example of label on a bag from Zbigniew Domański's herbarium.

fizyki Arkadiusza Kusiaka (poznali się na wystawach grzybów) wydać, jednak bez powodzenia, poprawiony zgodnie z sugestiami recenzenta, atlas pod nieco zmienionym tytułem („Atlas grzybów polskich lasów i łąk”) w Państwowym Wydawnictwie Naukowym, Państwowym Wydawnictwie Rolniczym i Leśnym oraz w Instytucie Wydawniczym Związków Zawodowych. Manuskrypt atlasu wraz z dyskiecią komputerową zawierającą tekst, przechowywane w ostatnich latach przez A. Kusiaka, prawdopodobnie zaginęły.

Działał również w Lidze Ochrony Przyrody. Był prezesem Oddziału Warszawa-Żoliborz. W 1984 roku za zasługi w realizacji zadań statutowych LOP został odznaczony „Złotą Odznaką Honorową”.

Interesował się muzyką poważną i był jej znawcą. Posiadał rozległą wiedzę na temat historii Polski, a zwłaszcza interesowała go historia oręża i lotnictwa. Miał zdolności plastyczne, przed Powstaniem Warszawskim wykonał makietę (stół plastyczny) terenu i budynków Muzeum Wojska Polskiego i Muzeum Narodowego, na którym dowództwo III Zgrupowania AK ćwiczyło i przygotowywało się do przydzielonego zadania bojowego zdobycia tych obiektów (Michelis, Rudniewska 1993). Dwie prace mykologiczne, z roku 1997 i 2001, ilustrował własnoręcznie wykonanymi barwnymi rysunkami owocników grzybów.

Zbigniew Domański był człowiekiem o wysokiej kulturze osobistej, skromnym, niekonfliktowym, szanowanym i lubianym. Miał córkę Joannę Kohutnicką i troje wnuków. Ostatnie lata życia spędził przykuty do łóżka, w domu na Żoliborzu, pod troskliwą opieką żony i rodziny, dzielnie znosząc chorobę. Zmarł 14 stycznia 2012 roku, a został pochowany 24 stycznia 2012 roku na Cmentarzu Wawrzyszewskim w Warszawie. W imieniu Sekcji Mykologicznej Oddziału Warszawskiego PTB żegnali go dr Krystyna Grzelak i dr hab. inż. Andrzej Szczepkowski.

Na zakończenie autor pragnie serdecznie podziękować Rodzinie Zbigniewa Domańskiego za udostępnienie dokumentów, rodzinnych pamiątek i przekazanie cennych informacji oraz za ofiarowanie księgozbioru (68 zwartych

opracowań mykologicznych, 47 książek i broszur o tematyce przyrodniczej, głównie botanicznej oraz 45 zeszytów różnych wydawnictw ciągłych z lat 1947–1992) i zachowanego fungarium do Zakładu Mikologii i Fitopatologii Leśnej SGGW. Dziękuję również Panu prof. dr. hab. Tomaszowi Majewskiemu za pomoc w poszukiwaniu materiałów i cenne uwagi do niniejszego tekstu, Panu dr. Dariuszowi Karasińskiemu z Zakładu Mykologii Instytutu Botaniki PAN w Krakowie za udostępnienie kopii prac wydanych nakładem własnym przez Zbigniewa Domańskiego, Panu Wiesławowi Gniazdowskiemu – Prezesowi Środowiska „Krybar” Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej i Pani Eleonorze Kaszniczy za informacje z okresu Powstania Warszawskiego, Pani Małgorzacie Sobczyk-Makowskiej – Sekretarzowi Zarządu Stowarzyszenia Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. Stefana Batorego w Warszawie za pomoc w dotarciu do literatury oraz Panu Arkadiuszowi Kusiakowi – emerytowanemu nauczycielowi fizyki z III Liceum Ogólnokształcącego im. gen. Sowińskiego w Warszawie za cenne informacje.

WYKAZ OPUBLIKOWANYCH PRAC MYKOLOGICZNYCH ZBIGNIEWA DOMAŃSKIEGO

- DOMAŃSKI Z. 1960. Niektóre nasze grzyby. *Wszechświat* 12: 316–319.
- DOMAŃSKI Z. 1965. Grzyby wyższe doliny Kowańca (Gorce). *Acta Mycologica* 1: 147–167.
- DOMAŃSKI Z. 1969. Grzyby wyższe pastwisk koło Turka. *Acta Mycologica* 5: 57–59.
- DOMAŃSKI Z. 1982. Grzyb jadalny czy trujący. Wyd. 1. Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa.
- DOMAŃSKI Z. 1988. Grzyb jadalny czy trujący. Wyd. 2. Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa.
- DOMAŃSKI Z. 1989. Uwagi dotyczące Czerwonej listy grzybów wielkoowocnikowych zagrożonych w Polsce Władysława Wojewody i Marii Ławrynowicz. PWN, Warszawa 1986. *Wszechświat* 90(11): 264.
- DOMAŃSKI Z. 1993. *Macromycetes* rezerwatu „Jegiel”. *Acta Mycologica* 28(2): 185–199.
- SKIRGIELLO A., DOMAŃSKI Z. 1981. Grzyby wyższe centrum Warszawy (Higher fungi of the central part of Warsaw).

W: M. SEMERDŽIEVA, V. ŠAŠEK (red.), Organizace boje proti otrávám houbami v ČSSR a Polsku. Komise pro mykologickou toxikologii Čsl. vědecké společnosti pro mykologii při ČSAV, Praha, s. 40–44.

DOMAŃSKI Z. 1997. Nowe stanowiska rzadkich i interesujących grzybów w Polsce. Nakładem autora, Warszawa.

DOMAŃSKI Z. 1999a. Grzyby zebrane w Borach Tucholskich. Nakładem autora, Warszawa.

DOMAŃSKI Z. 1999b. Przyczynek do znajomości flory mikologicznej Roztocza. Nakładem autora, Warszawa.

DOMAŃSKI Z. 1999c. Notatki mikologiczne z Suwalszczyzny. Nakładem autora, Warszawa.

DOMAŃSKI Z. 2001. Grzyby Lasów Łochowskich. Nakładem autora, Warszawa.

SALATA B. 1972. Badania nad udziałem grzybów wyższych w lasach bukowych i jodłowych na Roztoczu Środkowym. *Acta Mycologica* 8(1): 69–139.

SKIRGIELLO A. 2006. Zapiski ze stuletniego życia. BEL Studio Sp. z o.o., Warszawa.

WESOŁOWSKI A., BUJNIEWICZ N. (red.) 2011. Kolejnictwo w polskich przygotowaniach obronnych i kampanii wrześniowej. T. 1, Relacje. cz. 2. Centralne Archiwum Wojskowe im. mjr. Bolesława Waligóry. Wyd. Tetragon, Warszawa.

WOJEWODA W. 2003. Checklist of Polish larger Basidiomycetes. Biodiversity of Poland, 7. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.

Andrzej SZCZEPKOWSKI

LITERATURA

ANONIM 1967. Polskie Towarzystwo Botaniczne. Powstanie i rozwój. *Wiadomości Botaniczne* 11(1): 49–74.

ANONIM 1968. Compte-rendu du IV-ème Congrès des Mycologues Européens Warszawa 1968. *Acta Mycologica* 4(2): 181–198.

ANONIM 1991. Polskie Towarzystwo Botaniczne w dniu 30 czerwca 1991 roku. *Wiadomości Botaniczne* 35(2): 3–54.

KUJAWA A. 2012. Grzyby makroskopijne Polski w literaturze mykologicznej. W: M. SNOWARSKI, Atlas grzybów Polski. (<http://www.grzyby.pl/grzyby-makroskopijne-Polski-w-literaturze-mikologicznej.html>/dostęp 05.02.2012.

KUJAWSKI E., GRABSKI W. (red.) 2003. Pochodem idziemy... Dzieje i legenda Szkoły im. Stefana Batorego w Warszawie. Tom I: Dzieje Szkoły w latach 1918–1944. Wyd. 2 uzup. Stowarzyszenie Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. Stefana Batorego w Warszawie, Warszawa.

KWIATKOWSKI S., WILAND M. 1993. Materiały biograficzne wychowanków Liceum i Gimnazjum im. Stefana Batorego w Warszawie z lat 1918–1944. Wyd. 2 uzup. Stowarzyszenie Wychowanków Liceum i Gimnazjum im. Stefana Batorego w Warszawie, Warszawa.

MICHELIS DE A., RUDNIEWSKA A. 1993. Pod rozkazami „Konrada”. Pierwsza monografia III Zgrupowania Obwodu Warszawskiego AK. Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa.

MIERZWIŃSKI Z. 1990. Generałowie II Rzeczypospolitej. Wyd. Polonia, Warszawa.

RYBKA R., STEPAN K. 2006. Rocznik oficerski 1939. Stan na dzień 23 marca 1939. Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, 29. Księgarnia Akademicka, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków.

ROCZNICE, JUBILEUSZE ANNIVERSARIES, JUBILEES

JUBILEUSZOWA KONFERENCJA Z OKAZJĄ 80-LECIA URODZIN PROFESORA ZW. DR HAB. KRZYSZTOFA ROSTAŃSKIEGO

**Jubilee conference dedicated to Professor
Krzysztof Rostański on the occasion of his 80th
birthday anniversary**

Okragłe rocznice w życiu każdego człowieka są niewątpliwie okazją do pewnej refleksji, zadumy, różnorodnych podsumowań, ale i podejmowania dalszych zamierzeń i snucia planów. Każdy z kolei jubileusz pracownika nauki stanowi dobry moment dla uczczenia Jubilata za jego wysiłek w dążeniu do odkrywania prawdy, wytrwałość, systematyczność, odwagę, upór, a przede wszystkim za uzyskane przez niego osiągnięcia, które są dowodem na rozwijanie i pomnażanie talentów otrzymanych w momencie narodzin. Przy takich okazjach radujemy się wspólnie z Jubilatem, okazujemy mu swą życzliwość, a jednocześnie wyrażamy w tym dniu serdeczne podziękowania za Jego wsparcie dla nas i pomoc w chwilach trudnych. Tak też pragniemy postąpić w stosunku do naszego Nauczyciela, ale i oddanego